

Окурмандык сабаттуулук боюнча PISAга багытталган тест

7-КЛАСС

Берилген текстти окуп чыккыла.

Жаратылышты коргоо

Улуттун жана дүйнөлүк саясаттын ажырагыс бөлүгү экологиялык коопсуздукту камсыз кылуу - маселе болуп калды. Кыргызстанда кийинки мезгилдерде сугат иштеринде суунун тартыштыгы олуттуу байкалып, өкмөт тамчылатып сугарууга өтөлү деген сунуштарын берип келет. Окумуштуулардын изилдөөсү: «Мөңгү - адамзаттын жашоо булагы» деп айткан сөздөрдүн калетсиз экендигин көрсөттү. Дарыялар мөңгүлөрдөн эриген суулардан башталат. Биздин тоолордон агып түшкөн көптөгөн дарыялар мөңгү сууларын Кыргызстандын гана эмес Казакстан менен Өзбекстандын ысык жана кургакчыл аймактарына жеткизет. Демек кыргыз мөңгүлөрү жалпы Борбордук Азия мамлекеттеринин байлыгы.

Эксперттердин айтымында, учурда өлкөдөгү 8 миңден ашуун мөңгүнүн 2 миңге чукулу эрип кеткен. Жыйырма жылдан кийин Кыргызстандын мөңгүлөрү 35% чейин кыскарышы мүмкүн деген илимий божомол да бар. Коңшу мамлекеттер миндеген гектар жерлерди иштетип, сууну эл аралык нормага ылайык колдонбогондуктан Арал деңизи кургап кеткен. Анын жээгинен туз менен көтөрүлгөн чандар мөңгүлөргө таасир этүүдө. Кийинки учурларда токойлордун кыйылып жатканы да мөңгүлөрдүн эришине алып келүүдө. Себеби бир гектар токой жыл ичинде 50 тонна чанды жутуп, өзүнө сиңирип алат. Ал эми жугулбаган чандар бийиктикке көтөрүлүп, шамал аркылуу мөңгүлөргө жетет. Ошондой эле үйлөрдөн, унаалардан чыккан түтүндөр, ошондой эле тоо-кен иштери да мөңгүлөрдү зыянга учуратат.

Окумуштуулардын илимий божомолдорунун эсеби боюнча, бүгүнкү күнү дүйнө жүзүндө аба ырайы 0,6 градуска, ал эми Кыргызстанда 1,6 градуска көтөрүлгөн. Дүйнөлүк океандын деңгээли 20 см көтөрүлүшүнөн ар бир 2 мүнөт сайын Англиядан жарандардын көчүп кетип жаткандыгы маалым болгон. Ошол эле учурда суунун деңгээли 50 см көтөрүлсө, көптөгөн мамлекеттердин суу астында калуу коркунучу бар.

2025-жылы жылуулануунун чеги 3 градуска жетсе, суунун деңгээли 37 метрге жетип, кургакчылыктын көп аянты суунун астында эле калбастан, муз каптоо коркунучу бар экендигин окумуштуулар божомолдошууда.

Бүгүнкү күнү 1 млрд. дан ашык жарандар иче турган таза сууга муктаж болсо, анын саны жакынкы убакта 3-4 млрд. га жетери белгилүү болгон. Эң таза суулар болуп мөңгүнүн суусу саналат. Ал эми жер астындагы суулардын басымдуу бөлүгү жер семирткичтердин айынан уулуу агымга айланып калгандыгы маалым.

http://nbisu.moy.su/ld/31/3181_ISUCHYNTEMIROV2.pdf

Текст боюнча тапшырмаларды аткаргыла. Туура жообун тегеректеп белгилегиле.

№1. «Мөңгү - адамзаттын жашоо булагы» деген ойдун маанисин түшүндүрүп жаз.

Жообу: Мөңгү - эң таза, ичкен суунун запасы. Суусуз жашоо болбойт. Жер астындагы суулардын көпчүлүк бөлүгү жер семирткичтердин айынан ууланган суулар болуп эсептелет.

№2. Текстте кандай божомолдоолор бар? Тизмектеп жазгыла.

- 1) Кыргызстандын мөңгүлөрү 35% чейин кыскарышы мүмкүн.
- 2) Дүйнө жүзүндө аба ырайы 0,6 градуска, ал эми Кыргызстанда 1,6 градуска көтөрүлгөн.
- 3) Суунун деңгээли 50 см көтөрүлсө, көптөгөн мамлекеттердин суу астында калат.
- 4) 2025-жылы жылуулануу 3 градуска жетсе, суунун деңгээли 37 метрге жетет, кургакчылыктын көп аянты суунун астында эле калат, муз каптоо коркунучу бар.
- 5) Жакынкы мезгилде жарандар иче турган таза сууга муктаждардын саны 3-4 млрд. га жетет.

№3. Климатты изилдеген окумуштууларды эмне тынчсыздантат?

A) аянттарынын санынын кыскарышы	B) жалпы климаттын жылышы
B) тамчылатып сугаруунун колдонулбаганы	Г) Кыргызстандагы токойлор

№4. Кыргызстанда мөңгүлөр эмне себептерден улам эрий турганы баяндалган? 3 себебин жазгыла. Жообу:

1. Коңшу мамлекеттер сууну эл аралык нормага ылайык колдонбогондуктан Арал деңизи кургап жээгинен туз менен көтөрүлгөн чандар мөңгүлөргө таасир этет.
2. Токойлордун кыйылышы мөңгүлөрдүн эришине алып келет. Себеби 1га токой жыл ичинде 50 т чанды жутуп, өзүнө сиңирип алат. Ал эми жутулбаган чандар бийиктикке көтөрүлүп, шамал аркылуу мөңгүлөргө жетип аны эритет.
3. Үйлөрдөн, унаалардан чыккан түтүндөр, тоо-кен иштери да мөңгүлөрдү зыянга учуратат.

№5. Текстте кайсы көйгөй тууралуу баяндалган?

- А) Англиядан жарандардын көчүп кетип жаткандыгы
- Б) жаратылышка жоопкерчиликсиз мамиле кылуу
- В) экологиянын бузулуусунун ден соолукка таасири
- Г) жер семирткичтерди эсепсиз көп пайдалануу

№1. Жаратылышты коргоо. (1/5) 01.15.02.11.07.02

Тапшырманын мүнөздөмөсү

Мазмундук чөйрө: Экологиялык көйгөйлөр

Компетенттүүлүк чөйрөсү: Маалыматты бириктирүү жана чечмелөө

Контекст: көптүк (бир нече билим берүүчү, коомдук, ааламдык) Тексттин тиби: туташ

Татаалдык деңгээли: орто Жооптордун форматы: Толук, кенен жооп берүү

Баалоо объектиси: фактылык маалыматты (сюжетти, окуялардын ырааттуулугун ж.б.) түшүнө билүү

Максималдык балл: 2 балл

Баалоо ыкмасы: эксперттик

Баалоо системасы:

Балл	Критерийдин мазмуну
------	---------------------

2	Мөңгү - эң таза, ичкен суунун запасы. Суусуз жашоо болбойт. Жер астындагы суулардын көпчүлүк бөлүгү жер семирткичтердин айынан ууланган суулар болуп эсептелет.
---	---

1	Жарым-жартылай туура жооп бар болсо
---	-------------------------------------

0	Башка жооп берилсе, же жооп жок болсо.
---	--

№2. Жаратылышты коргоо. (2/5) 01.15.02.11.07.03

Тапшырманын мүнөздөмөсү

Мазмундук чөйрө: Экологиялык көйгөйлөр

Компетенттүүлүк чөйрөсү: **Маалыматтарды бириктирүү жана чечмелөө**

Контекст: көптүк (бир нече билим берүүчү, коомдук, ааламдык) Тексттин тиби: туташ

Татаалдык деңгээли: жогорку

Жооптордун форматы: Толук, кенен жооп жазуу

Баалоо объектиси: тексттин ар кандай бөлүктөрүнөн же ар кандай тексттерден алынган маалыматтарды бириктирүүнүн негизинде тыянак чыгаруу

Максималдык балл: 3 балл

Баалоо ыкмасы: эксперттик

Баалоо системасы:

Балл	Критерийдин мазмуну
------	---------------------

3	1) Кыргызстандын мөңгүлөрү 35% чейин кыскарышы мүмкүн. 2) Дүйнө жүзүндө аба ырайы 0,6 градуска, ал эми Кыргызстанда 1,6 градуска көтөрүлгөн. 3) Суунун деңгээли 50 см көтөрүлсө, көптөгөн мамлекеттердин суу астында калат. 4) 2025-жылы жылуулануу 3 градуска жетсе, суунун деңгээли 37 метрге жетет, кургакчылыктын көп аянты суунун астында эле калат, муз каптоо коркунучу бар. 5) Жакынкы мезгилде иче турган таза сууга муктаждардын саны 3-4 млрд. га жетет.
---	---

2	3 же 4 туура себебин аныктаса
---	-------------------------------

1	2 себебин туура аныктаса
---	--------------------------

0	Башка жооп берилсе, же жооп жок болсо.
---	--

№3. Жаратылышты коргоо. (3/5) 01.15.02.11.07.01

Тапшырманын мүнөздөмөсү

Мазмундук чөйрө: Экологиялык көйгөйлөр

Компетенттүүлүк чөйрөсү: Маалыматты бириктирүү жана чечмелөө

Контекст: көптүк (бир нече билим берүүчү, коомдук, ааламдык) Тексттин тиби: туташ

Татаалдык деңгээли: орто

Жооптордун форматы: туура жообун тандоо

Баалоо объектиси: Тексттин бир бөлүгүндө берилген маалыматтын негизинде тыянак чыгаруу жана жалпылоо

Максималдык балл: 1 балл

Баалоо ыкмасы: компьютердик

Баалоо системасы:

Балл	Критерийдин мазмуну
1	Б) жалпы климаттын жылышы
0	Башка жооп берилсе, же жооп жок болсо.

№4. Жаратылышты коргоо. (4/5) 01.15.02.11.07.03

Тапшырманын мүнөздөмөсү

Мазмундук чөйрө: Экологиялык көйгөйлөр

Компетенттүүлүк чөйрөсү: Маалыматты бириктирүү жана чечмелөө

Контекст: көптүк (бир нече билим берүүчү, коомдук, ааламдык) Тексттин тиби: туташ

Татаалдык деңгээли: жогорку

Жооптордун форматы: Толук, кенен жооп жазуу

Баалоо объектиси: тексттин ар кандай бөлүктөрүнөн же ар кандай тексттерден алынган маалыматтарды бириктирүүнүн негизинде тыянак чыгаруу

Максималдык балл: 2 балл

Баалоо ыкмасы: эксперттик

Баалоо системасы:

Балл	Критерийдин мазмуну
2	1. Коңшу мамлекеттер сууну эл аралык нормага ылайык колдонбогондуктан Арал деңизи кургап жээгинен туз менен көтөрүлгөн чаңдар мөңгүлөргө таасир этет. 2. Токойлордун кыйылышы мөңгүлөрдүн эришине алып келет. Себеби 1га токой жыл ичинде 50 т чанды жутуп, өзүнө сиңирип алат. Ал эми жутулбаган чаңдар бийиктикке көтөрүлүп, шамал аркылуу мөңгүлөргө жетип аны эритет. 3. Үйлөрдөн, унаалардан чыккан түтүндөр, тоо-кен иштери да мөңгүлөрдү зыянга учуратат.
1	2 себебин аныктаса.
0	Башка жооп берилсе, же жооп жок болсо.

№5. Жаратылышты коргоо. (5/5) 01.15.02.11.07.01

Тапшырманын мүнөздөмөсү

Мазмундук чөйрө: Экологиялык көйгөйлөр

Компетенттүүлүк чөйрөсү: Маалыматты бириктирүү жана чечмелөө

Контекст: көптүк (бир нече билим берүүчү, коомдук, ааламдык) Тексттин тиби: туташ

Татаалдык деңгээли: орто

Жооптордун форматы: туура жообун тандоо

Баалоо объектиси: талкууланып жаткан проблемага карата автордун позициясын түшүнүү

Максималдык балл: 1 балл

Баалоо ыкмасы: компьютердик

Баалоо системасы:

Балл	Критерийдин мазмуну
1	Б) жаратылышка жоопкерчиликсиз мамиле кылуу
0	Башка жооп берилсе, же жооп жок болсо.

Спецификация

Жаратылышты коргоо

	Тапшырманын саны					% менен
Мазмундук чөйрөсү						
Экологиялык көйгөйлөр						
01.15.02.11.07.02						
01.15.02.11.07.03						
01.15.02.11.07.01						
01.15.02.11.07.03						
01.15.02.11.07.01						
Компетенттүүлүк чөйрөсү						
	1	2	3	4	5	
Маалыматты бириктирүү жана чечмелөө	1	1	1	1	1	
						<i>100% (жалпы)</i>
Контексти						
көптүк (бир нече билим берүүчү, коомдук, ааламдык						
Тапшырманын татаалдык деңгээли						
	1	2	3	4	5	
Төмөнкү				1	1	40%
Орточо		1				20%
Жогорку			1		1	40%
						<i>100% (жалпы)</i>
Жооптун форматы						
	1	2	3	4	5	
Туура жообун табуу тапшырмалары			1		1	40%
Кенен (толук) жооп берүү	1	1		1		60%
						<i>100% (жалпы)</i>